

YAZIN VE SANAT ÜZERİNE

KARL MARX, FRIEDRICH ENGELS

ÇEVİREN
ÖNER ÜNALAN

KARL MARX

Almanya, Trier'de doğdu (1818). Trier Lisesi'ne girdi ve bu sırada Grekçe ve Latince öğrendi (1830). Bonn Üniversitesi'nde bir yıl felsefe ve edebiyat eğitiminin ardından Berlin Üniversitesi'ne geçerek hukuk öğrenimi gördü. Genç-Hegelciler'e dâhil oldu (1836). Jena Üniversitesi'nde Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım isimli doktora tezini verdi (1841). Rheinische Zeitung gazetesine yazılar yazdı; Deutsch-Französische Jahrbücher'in editörlüğünü yaptı (1842). Friedrich Engels ile tanıştı (1844). Paristen sürülerek Brüksel'e (1845), 1848 Şubat Devrimi ardından da buradan Köln'e geçti. Birçok sürgünün ardından ömrünün sonunda kadar yaşayacağı Londra'ya gitti. (1849). Burada vefat etti (1883). Başlıca eserleri: *Die Heilige Familie* (F. Engels ile, 1845), *Thesen über Feuerbach* (1845), *Die deutsche Ideologie* (F. Engels ile, 1845), *Das Elend der Philosophie* (1847), *Manifest der Kommunistischen Partei* (F. Engels ile, 1848), *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte* (1852), *Grundrisse* (1857-58), *Das Kapital* (1867).

FRIEDRICH ENGELS

Almanya, Barmen'de doğdu (1820). Ailevi nedenlerle Elberfeld Lisesi'nden ayrıldı (1838) ve Bremen'deki ticaret odasında çalışmaya başladı. Felsefe alanında okumalar yaptı. Ütopik sosyalist Owen, sol çartistler Harney ve Jones ile ilişkiler kurdu. Gönüllü olarak başvurduğu askerliğini Berlin'de yaptı (1841). Babasının Manchester'da bulunan dokuma fabrikasında işe başladı ve işçi sınıfı üzerine çalışmalara başladı. Marx'la tanıştı (1844). Komünist İletişim Komitesi'ni kurdular (1846). 1848 Devrimi sebebiyle Belçika'dan sınır dışı edilince önce Köln'e, ardından Londra'ya yerleşti. Birinci Enternasyonal'de görev aldı (1864-1876). Londra'da öldü (1895). Başlıca eserleri: *Die deutsche Ideologie* (K. Marx ile, 1845), *Manifest der Kommunistischen Partei* (K. Marx ile, 1848), *Anti-Dühring* (1878), *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats* (1884).

ÖNER ÜNALAN

Bursa'da doğdu (1935). Bursa Erkek Lisesi'ni bitirdi. Almancayı ortaokul ve lisede öğrendi (1953). Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ni bitirerek ziraat mühendisi oldu (1957). AID bursuyla ABD'ye gitti. Oklahoma State University-Stillwater'da master yaptı (1962 - 1963). Bir süre öğretmenlik ve müşavirlik yaptı. 1988'de emekli oldu. "Karıncayı İncitmeyen Adam" adlı kısa öyküsüyle, Yunus Nadi Armağanı kısa öykü birincilik ödülünü aldı (1965). Çeşitli dergilerde az sayıda öykü ve şiir yayımladı. Cemal Süreya, Vecihi Timuroğlu ve Ahmet Say ile birlikte, *Türkiye Yazıları* dergisini çıkardı (1977). Dil-ideoloji ve politika üstüne yazdığı inceleme ve denemelerini *Soyut, Türkiye Yazıları, Tan, Papirüs, Dize ve Evrensel Kültür*'de yayımladı. Yazılarında genellikle Ragıp Gelencik takma adını kullandı. Ankara'da 76 yaşında öldü (2011).

Başlıca eserleri: *Dil ve Politika* (1993), *Darwin Ne Yaptı?* (1997), *Dil Günlüğü* (2012); Charles Darwin, *Türlerin Kökeni* (1970), Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (1970) Albert Einstein, Leopold Infeld, *Fiziğin Evrimi* (1972) Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi* (1973), Charles Darwin, *Seksüel Seçme* (1977), V. I. Lenin, *Din Üstüne* (1988), Karl Marx, *Matematiksel Elyazmaları* (1990), J. D. Bernal, *Marx ve Bilim* (1991)

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

MATERYALİST KÜLTÜR TARİHİ KAVRAMI

1. Toplumsal Varlık ve Toplumsal Bilinç	15
2. Kültürün Doğal Koşulları ve Gelişmesi	19
3. Kır Görünümleri	22
4. Tarihsel Materyalizmin Kabalaştırılmasına Karşı	31
5. Lessing Menkıbesi Üzerine	36
6. Sınıf İlişkileri ve Sınıf Bilinci	44
7. Bilimsel ve Kaba Sınıf İdeolojisi Kavramları	49
8. Tarihsel Süreklilik ve Çelişkileri	53
9. Tarihsel Gelişimin Düzensiz Karakteri ve Sanat Sorunları	56

İKİNCİ KISIM

GENEL SANAT SORUNLARI

1. İdeolojik İçerik ve Gerçekçilik	61
2. Gerçek Tarihte Trajik ve Komik	68
3. Devrimci Tragedyanın Sorunları	72

ÜÇÜNCÜ KISIM

ÇEŞİTLİ PARÇALAR

1. Dil ve Yazın	85
2. Doğaçlama ve Şiir	87
3. Yazınsal Biçem Üzerine	88
4. Yazınsal Polemik Üzerine	92
5. Çeviri Üzerine	96

DÖRDÜNCÜ KISIM

SINIFLI TOPLUMDA SANAT

1. Sanatın Kökeni: Sanatsal Duyunun Tarihsel Gelişimi 105
2. Sanatın Doğuşunda Emeğin Rolü 109
3. Sanatsal Yaratma ve Estetik Algı 110
4. Toplumsal İş Bölümü ve Toplumsal Bilinç 111
5. Emeğin Yabancılaşması ve Kapitalist Toplumda İşçi Sınıfının Durumu 113
6. Para ve Dünya Kültürü Paranın Çarpıtıcı Gücü 114
7. Kapitalizm ve Tinsel Üretim: Sanat ve Şiir ile Kapitalist Üretim Tarzı İlişkisi 120
8. Burjuva Beğenisi ve Evrimi 122
9. Kapitalist Toplumda Sanatçının İşi 124
10. Basım ve Sanatsal Yaratma Özgürlüğü 128
11. Çilecilik ve Haz 133
12. İş ve Eğlence 135
13. Burjuva Uygarlığı ve Suç 137
14. İşçi Sınıfının Tarihsel Görevi: Proletarya ve Servet 140
15. İşçi Sınıfı ve Toplumun İlerleyen Gelişimi 143
16. İşçi Sınıfı ve Kültür 145
17. Proleter Devrimi ve Burjuvazisinin Vandallığı 151

BEŞİNCİ KISIM

SANAT VE KOMÜNİZM

1. Eşitlikçi Komünizmin Eleştirisi 157
2. Bireysellik ve Toplum 161
3. Özgürlük Âlemi ve Maddi Emek 166

ALTINCI KISIM

TOPLUMSAL DÜŞÜNCE, YAZIN VE SANAT TARİHİ

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİÇAĞ

1. İnsani Kültürün Doğuşu 171
2. Mitolojinin ve Destanın Başlangıçları 173

3. Samilerin Destan Geleneđi	174
4. Homeros'un Őiirlerinde Eski Yunan Toplumu	175
5. Yunan Tragedyası	177
6. Eski Yazarlara G6re Kadının Yunanistan'daki Konumu	181
7. Eskiĉađ K6leliđi ve D6nya K6lt6r6	185
8. Yunan Sanatlarında Plastik 6ge	187
9. Yunan Aydınlanması	190
10. Eskiĉađ D6nyasında Din ve K6lt6r	192
11. Eskiĉađ D6nyasının 66k6Ő 6ağında Felsefi Eđilimler	194
12. Lucretius Carus	196
13. Horatius	198
14. Persius'un TaŐlaması	199
15. Lukianos	200

İKİNCİ BÖLÜM

ORTAĉAĉ

1. Ortaĉađ Alman K6lt6r6	201
2. Eskiĉađ ve Ortaĉađ Yazınında AŐk	204
3. Wagner ve Alman Destanı	207
4. Siegfried Menkıbesi ve Alman Devrimci Akımı	209
5. Eski İrlanda Yazını	211
6. Eski İskandinav Destanı	218
7. Erken Ortaĉađda Dan Őiiri	220
8. Chanson de Roland	224
9. Provans Yazını	225
10. Ő6valye AŐk Őiiri	227
11. İngiltere'de K6yl6 EŐitlikĉi D6Őünceler	228
12. Alman Halk Kitapları	230

ÜĉÜNCÜ BÖLÜM

RÖNESANS

1. Eskiĉađ D6nyasının Sonu ile Ortaĉađın Sonundaki Durum	241
2. Dante'den Garibaldi'ye Dek İtalyan K6lt6r6	243
3. Dante	244

4. Petrarca	245
5. Boccaccio	247
6. Büyük Rönesans	248
7. Titian	251
8. Reformasyon Döneminin Grobian Yazını	252
9. Reformasyonun Tarihsel Anlamı	254
10. Thomas More	255
11. Shakespeare	257
12. Calderón	261
13. Cervantes	263
Dizin	265

EDİTÖRÜN NOTU

Elinizdeki eser Karl Marx ve Friedrich Engels'in eserlerinden yapılmış olan sanat ve edebiyat üzerine seçkilerden oluşmaktadır. Krylov'un derlemesinden farklı olarak bu nüshada son iki bölüm yer almamaktadır. Eserde 'Ed.' kısaltmasıyla gösterilen tüm dipnotlar bu derlemeye aittir.

Öner Ünalın'ın bu çevirisi elinizdeki hâliyle ilk kez yayımlanmaktadır. Vefatından önce daktilo nüshası şeklinde bıraktığı ve el yazısıyla not düştüğü tüm düzeltmeler gözden geçirilerek elinizdeki çeviriyi oluşturmuştur. Yayın sürecindeki destekleri için Ünalın ailesine, özellikle sayın Yosum Kurtulmaz'a teşekkür ederim.

EBUBEKİR DEMİR

I TOPLUMSAL VARLIK VE TOPLUMSAL BİLİNÇ

1

Yaşamlarının toplumsal üretimi sırasında insanlar kaçınılmaz ve istençlerinden bağımsız belirli ilişkilere, maddi üretken güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına uyan üretim ilişkilerine girerler. Bu üretim ilişkilerinin tümü, ekonomik toplum yapısını, üzerinde hukuksal ve politik bir üstyapının yükseldiği ve belirli toplumsal bilinç biçimlerine uyan gerçek temeli oluşturur. Maddi yaşam üretme tarzı, genel olarak, toplumsal, politik ve zihinsel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlıklarını belirleyen bilinçleri değildir, tersine, bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belirli bir aşamasında, toplumun maddi üretim güçleri, var olan üretim ilişkileriyle ya da –aynı şeyin hukuksal dışı vurumuyla söylenirse– o zamana dek içinde işledikleri mülkiyet ilişkileriyle çatışırlar. Bu ilişkiler, üretken güçlerin gelişme biçimleri olmaktan çıkıp onların engelleri olurlar. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. Ekonomik temelin değişmesiyle, bütün o koca üstyapı oldukça çabuk dönüşür. Böyle dönüşümler göz önünde tutulurken, ekonomik üretim koşullarının doğal bilimdeki kesinlikle belirlenebilen maddi dönüşümleri ile hukuksal, politik, dinsel, estetik ya da felsefi biçimler, kısaca, insanların aracılıkları ile bu çatışkının bilincine vardıkları ve bu çatışkiyle sonuna dek savaştıkları ideolojik biçimler her zaman ayırt edilmelidir. Tıpkı bir kimse hakkındaki kanımızı, onun kendi hakkında düşüncüklerine dayandırmadığımız gibi, böyle bir dönüşüm dö-

nemini de onun kendi bilinciyle yargılayamayız, tersine, bu bilinç, maddi yaşam çelişkileriyle, toplumsal üretken güçler ile üretim ilişkileri arasında var olan çatışkiyla açıklanmalıdır. Hiçbir toplumsal düzen, yer verebileceği bütün üretken güçler gelişmeden önce yok olmaz ve yeni, daha yüksek üretim ilişkileri, varlıklarının maddi koşulları eski toplumun döl yatağında olgunlaşmadan önce asla görünmezler. Bundan ötürü, insanlık, her zaman, yalnız çözebileceği sorunlarla uğraşır; çünkü, konu daha dikkatlice ele alındığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi ancak çözümünün maddi koşulları önceden varken ya da hiç değilse, oluşum sürecinde ortaya çıkar; kalın çizgileriyle. Asya tipi, Es-kiçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, ekonomik toplum oluşumunda ilerleyen çağlar diye adlandırılabilir. Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin uzlaşmaz karşıtlıklı son biçimidir; bireysel uzlaşmaz karşıtlık anlamında değil, ama bireylerin toplumsal yaşam koşullarından doğan uzlaşmaz karşıtlık anlamında uzlaşmaz karşıtlıklı; aynı zamanda, burjuva toplumun döl yatağında gelişen üretken güçler, bu uzlaşmaz karşıtlığın çözümü için maddi koşulları yaratır. Dolayısıyla, bu toplumsal oluşum, insan toplumunun tarih öncesine son verir.¹

2

Düşünceler, kavramlar ve bilinç üretimi, öncelikle, insanların maddi etkinliklerine ve maddi [ekonomik] ilişkilerine doğrudan doğruya bağlıdır; gerçek yaşamın dilidir. İnsanların kavraması, düşünmesi, zihinsel ilişkileri, bu aşamada, hâlâ, maddi davranışlarının doğrudan dışa akışı gibi görünür. Bu, bir halkın politikasının, yasalarının, ahlakının,

¹ Kaynak: Karl Marx, "Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy", Marx and Engels, *Selected Works*, Vol. 1, Moscow 1973, pp. 503-504. (Der.)

dininin, metafiziğinin vb. dilinde dışa vurulduğu biçimiyle, zihinsel [*mental*] üretim için de söylenebilir. Kavramlarının, düşüncelerinin vb. üreticileri insanların kendileridir, yani üretken güçlerinin ve bunlara en son biçimlerine dek uyan ilişkilerin belirli bir gelişmesiyle koşullanmış gerçek, etkin insanlardır.² Bilinç [*das Bewusstsein*], bilinçli varlıktan [*das bewusste Sein*] başka bir şey olamaz ve insanların varlığı onların gerçek yaşam sürecidir. Her ideolojide insanlar ve ilişkileri *camera obscurada*³ gibi baş aşağı görünüyorsa, insanların fiziksel yaşam sürecinden ötürü nesnelere retina-da baş aşağı olması gibi, bu görüngü de insanların tarihsel yaşam sürecinden ötürü böyledir.

Gökten yere inen Alman felsefesinin tam tersine, burada yerden göğe çıkılmaktadır. Bu, yaşayan insanlara varmak için, insanların söylediklerinden, imgelediklerinden, tasarladıklarından ya da anlatılmış, düşünülmüş, imgelemiş, tasarlanmış insanlardan yola çıkmamaktır; yalnız gerçek, etkin insanlardan yola çıkmaktır ve insanların gerçek yaşam sürecini temel alarak bu yaşam sürecinin ideolojik yansılarının [*reflex*] ve yankılarının gelişmesini göstermektir. İnsanların beyinlerinde biçimlenmiş gerçeksiz imgeler [*phantom*] de zorunlu olarak, onların ampirik olarak doğrulanabilir ve maddi temellere dayalı maddi yaşam süreçlerini yüceltir. Ahlak, din, metafizik ve başka bütün ideolojiler, kendilerine uyan bilinç biçimleri gibi, bundan ötürü, bağımsız olma görünüşlerini yitirir. Onların tarihi yoktur, gelişmeleri yoktur; ancak insanlar, maddi üretimlerini ve maddi ilişkilerini geliştirerek, bu geliştirmeyle birlikte gerçek dünyalarını, daha-sı düşünmelerini ve düşünme ürünlerini değiştirirler. Yaşamı

² [El yazması başlangıçta şöyledir:] İnsanlar kendi kavramlarının, düşüncelerinin vb. üreticileridir ve insanlar, kesinlikle, kendi maddi yaşamlarının üretim tarzıyla, maddi ilişkileriyle ve onların toplumsal ve politik yapıdan sonraki gelişmesiyle koşullanmışlardır.

³ Bir prizma ile bir dizi aynadan oluşan ve bir nesnenin görüntüsünü bir yüzeye düşürmeye yarayan bir aygıt. (Çev.)

belirleyen bilinç değildir, ama bilinci belirleyen yaşamdır. Başlangıç noktası birinci yaklaşım için yaşayan birey gibi ele alınan bilinçtir; gerçek yaşama uyan ikinci yaklaşım biçimi içinse yaşayan gerçek bireyler kendileridir ve bilinç yalnızca *onların* bilinci olarak göz önünde tutulur.

Bu yaklaşım biçimi öncüllerden [*premiss*] yoksun değildir. Gerçek öncüllerden yola çıkar ve onları bir an bile bırakmaz. Onun öncülleri, gerçeksiz [*fantastic*] bir yalıtım ve saptanmışlık içindeki insanlar değildir, belirli koşullarda kendi gerçek, ampirik olarak algılanabilir gelişme süreçleri içindeki insanlardır. Bu etkin yaşam süreci betimlenir betimlenmez, tarih, ampiristlerde olduğu gibi bir ölü (hâlâ soyut) olgular dermesi ya da idealistlerde olduğu gibi imgelemiş öznelerin imgelemiş bir etkinliği olmaktan kurtulur.

Kurgunun [*speculation*] bittiği, gerçek yaşamın başladığı yerde, sonuç olarak, gerçek, pozitif bilim, insanların pratik etkinliğinin, pratik gelişme sürecinin açıklaması [*yorumu, expounding*] başlar. Bilinç üzerine söylenen boş sözler birer ve onların yerini gerçek bilginin alması gerekir. Gerçeklik betimlenince, kendine yeter bir felsefe [*die selbstaendige Philosophie*] varlık ortamını yitirir. Olsa olsa, o felsefenin yerini, ancak insanların tarihsel gelişmesinin gözlenmesinden çıkarılmış en genel sonuçların, soyutlamaların bir özeti alabilir. Gerçek tarihten kopmuş bu soyutlamaların kendileri, hiçbir değer taşımazlar. Onlar yalnız tarihsel gereçlerin düzenlenmesini kolaylaştırmaya, bu düzenlemenin ayrı katmanlarının sıralanışını göstermeye yararlar. Ama onlar, asla, felsefenin yaptığı gibi, tarih çağlarının düzgün olarak sıralanması için bir reçete veya şema sağlamazlar. Tersine, güçlükler, ister geçmiş bir çağla ister bugünle ilgili olsun, gereçlerin incelenmesine ve düzenlenmesine ve edimsel [*actual*] sunumuna girişilince başlar.⁴

⁴ Kaynak: Karl Marx and Friedrich Engels, *The German Ideology, Collected Works*, Vol. 5, Moscow, 1976, pp. 36-37. (Der.)